

St. Vandenberghe

HET MEROVINGISCH GRAFVELD TE MUIZEN-SLAGVELD BIJ MECHELEN

1. Inleiding

Zowel in de binnen- als in de buitenlandse archeologische literatuur staat Muizen bij Mechelen bekend als een belangrijk Gallo-Romeinse en vroeg-middeleeuwse site⁽¹⁾. Wie over deze gemeente spreekt heeft onmiddellijk de op het einde van 1949 door Prof. Dr. J. Mertens opgegraven oktagonale kerk uit het einde der 10e eeuw voor de geest⁽²⁾, alsook de belangrijke Karolingische muntschat. Deze numismatische vondst werd toevallig gedaan op het *Slagveld* bij grondwerken voor de aanleg van het vormingstation begin juli 1906, en zou dateren van ca. 884 na Christus⁽³⁾. Zowel de 73 zilveren munten⁽⁴⁾, als de zilveren sieraden (twee beugelfibulae, een riemtong en een kraal) waren reeds het onderwerp van oude en recente navorsingen⁽⁵⁾. Korte tijd nadien in 1907-1908, werden bij dezelfde werken Merovingische graven gevonden met bijgiften. Zoals Dr. H. Roosens terecht schrijft, is wat de situering van dit „Frankisch” grafveld betreft, de grootste voorzichtigheid geboden⁽⁶⁾. De vindplaats van deze Merovingische nekropool heeft helemaal niets te maken met de plaats waar de muntschat gevonden werd. In werkelijkheid — en wij hebben dit ter plaatse meermaals gecontroleerd — is het thans onmogelijk de ligging van de muntschat en de begraafplaats te bepalen. A. de Loë spreekt in dat verband van «un versant à pente douce situé à environ 250 m au sud-ouest de l'église de Muysen»⁽⁷⁾. Ook wat betreft enige vondstomstandigheden zoals de structuur (manne- vrouwe- of kindergraven?), de grootte en het aantal van de grafkuilen, of de uitgebreidheid van het grafveld zijn wij het antwoord schuldig. A. de Loë heeft immers nooit zelf opgegraven te Muizen, maar materiaal gerecupereerd van de „ontdekkers” voor het Museum van het Jubelpark

¹ M. DESITTERE, 1963 en ST. VANDENBERGHE, 1982.

² J. MERTENS, 1950.

³ A. DE LOË, 1909 en 1939.

⁴ H. ROOSENS, 1949 en 1950.

⁵ W. HÜBENER, 1972 en N. FRAENKEL-SCHOORL, 1978.

⁶ H. ROOSENS, 1949, 52.

⁷ A. DE LOË, 1909, 74-76 en A. DE LOË, 1939, 96.

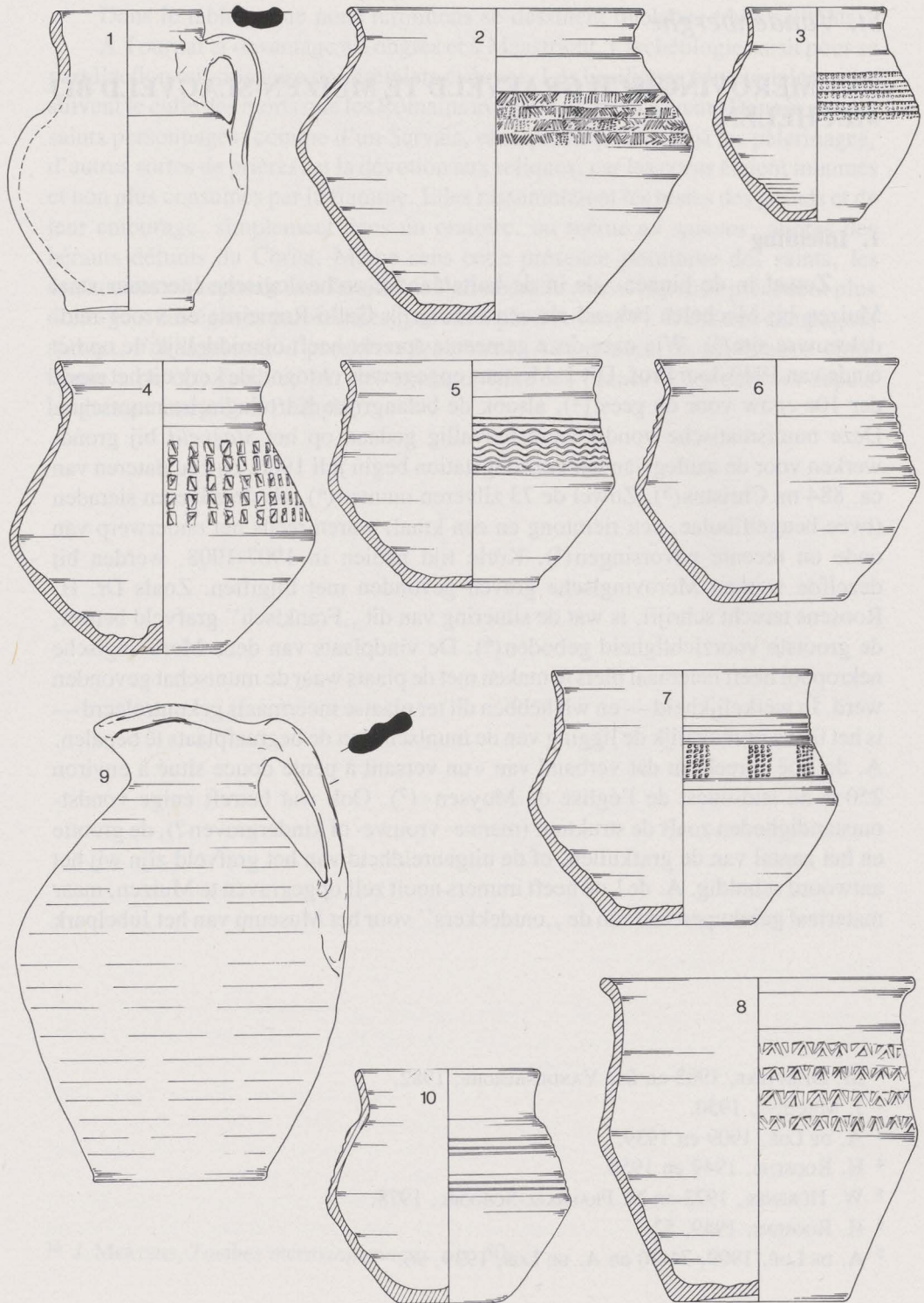

Fig. 1. Keramiek. S.1/3.

Fig. 2. Keramiek. S.1/3.

te Brussel, waar het zich thans nog gedeeltelijk bevindt⁽⁸⁾. De vondsten kunnen onderverdeeld worden in keramiek en metaal. In het totaal worden er thans vijftien op de draaischijf vervaardigde potten bewaard. Er moeten er echter enige meer geweest zijn, vermits op een ACL-foto (fig. 3) drie urnen (waaronder een handgevormd potje) worden afgebeeld die wij niet weervonden. Wij veronderstellen dat deze objecten niet zozeer verloren gingen, maar met ander Merovingisch materiaal in het Brussels museum vermengd of verwisseld werden.

2. Keramiek

Van de 15 potten zijn er acht biconische urnen, waarvan er vier voorzien zijn van een rolstempel en één met een afzonderlijke instempeling. Biconische tuitpotten ontbreken evenwel volledig. Als onderlinge verwantschap heeft dit aardewerk het geglansd en gereduceerd baksel, alsook de ingesnoerde hals die door een uitspringende kraagrand van de schouder gescheiden is. Deze potten kunnen tot het type Engelmanshoven gerekend worden, en zijn volgens K. Böhnners' kronologie

⁸ Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis, sectie Oud-België. Volgens de Loë zou het terrein volledig onderzocht zijn.

Fig. 3. De keramiek (© ACL, Brussel).

vanaf de 2de helft der 6de tot het eerste kwart der 7de eeuw of later te dateren⁹⁾.

Wat opvalt is het volledig ontbreken van materiaal van het type Beerlegem, dat in talrijke Vlaamse sites voorkomt. De tweede keramiegroep karakteriseert zich door een zeer hard en grofkorrelig baksel. Het oorpotje fig. 1, nr. 1 zou vroeger te dateren zijn, nl. 2de helft 5de- tot eerste kwart 6de eeuw. Van de andere potten in gelijkaardig baksel is de datering problematisch, vermits ze volgens Böhner evengoed in de periode 450-525 of 525-600 kunnen voorkomen. Vrij ongewoon is de eivormige pot in eveneens hard gebakken klei. Alhoewel gelijkaardig vaatwerk bekend is uit St.-Gillis-Dendermonde, kan Dr. H. Roosens vergelijkingspunten aanduiden die naar noordelijk Duitsland wijzen (de streek van Oldenburg)¹⁰⁾.

3. Metaal

Wat de wapens betreft zijn er 14 exemplaren in het totaal bewaard, waarvan één zwaard, twee *saxen*, twee lansen, zeven bijlen en twee *umbo's*. De bewaaringstoestand van de *saxen* en het zwaard laten meer dan te wensen over. In vele gevallen blijft er alleen een roestige klomp of gruis over, zodat wij ons hoofdzakelijk moeten baseren op de bewaarde ACL-foto's (fig. 4). Bovendien hebben deze ijzeren voorwerpen ten gevolge van oude „restauraties” vormwijzigingen en voortdurende oxydatie ondergaan, wat de typologie aanzienlijk bemoeilijkt. Het is

⁹ M. VANDERHOEVEN, 1977, 22 en K. BÖHNER, 1958.

¹⁰ Vriendelijke mededeling Dr. H. ROOSENS.

Fig. 4. Zwaard, lanspunten, scramasaxen, francisca's, umbo's en gordelgarnituur (© ACL, Brussel).

dus niet na te gaan of de wapens al dan niet gedamasseerd waren. Uitgaande van de ACL-foto (fig. 4), blijkt dat het zwaard (1 : 87,5 cm) een gevest had dat eindigde op een hoge dakvormige knop. De beide scramasaxen waarvan de nieten niet bewaard zijn, behoren tot het type *Breitsax*, en zijn niet vroeger dan het 2de kwart der 7de eeuw te dateren. De twee lanspunten hebben een kortere gesloten huls dan het blad maar hebben geen dwarspinnen; ze behoren tot het type B van Böhner, die ze in de 7de eeuw situeert. Van de zeven bijlen hebben zes de algemene kenmerken. De bovenkant of rug is bijna rechthoekig en de onderkant buigt goed uit; het dieptepunt ligt bij de schacht. De onderkant van de snede buigt naar binnen. Dit bijltype is algemeen verspreid in de 6de eeuw⁽¹¹⁾. Meer bijzonder is het bijltype met brede snede — «à tranchant en croissant tronqué» —, dat tot de groep der *Schaftlochäxe* behoort, en volgens K. Böhner in de periode 450-525 of later gesitueerd wordt⁽¹²⁾. Bij de twee bewaarde *umbo's* ontbreken de randnieten. Het eerste exemplaar heeft een gewelfde en het tweede een kegelvormige kap. Dit laatste object kan vergeleken worden met materiaal uit het grafveld te Emelgem, en behoort tot het type Trier C (einde 6de - eerste helft 7de eeuw)⁽¹³⁾. Er is slechts één gordelgarnituur bewaard. De ijzeren gesp is aan de achterzijde afgebroken, en de rugplaat ontbreekt. Zowel de gesp als de tegenplaat zijn voorzien van bronzen nieten. Wij hebben hier dus duidelijk een element dat op een mannegraf wijst. Naar damasquinerie met al dan niet dierornamenten of geometrische motieven hebben wij natuurlijk het raden, wat niet belet dat deze nog kan bewaard zijn onder de roestige oxidatiekorst⁽¹⁴⁾. Typologisch zou deze gesp in het 2de kwart der 7de eeuw thuishoren⁽¹⁵⁾. Er moeten meerdere gordelgarnituren geweest zijn vermits A. de Loë in zijn verslag spreekt van «plaques-boucles avec contre-plaque en fer»⁽¹⁶⁾. Riemtongen, paardetuig en garnituren van schoeisel en kousen ontbreken volledig. De vermelding van versierde kralen in glaspasta en aardewerk wijzen op vrouwen-graven, maar ook deze hebben wij niet weergevonden⁽¹⁷⁾. Bedroevend is dan ook vast te stellen dat van de gouden munt «frappée dans le Forez ou le Vivarais» geen

¹¹ W. HÜBENER, 1980, 115, Abb. 18, nr. 141 (485 gram); 116, Abb. 19, nr. 142 (490 gram) en 116, Abb. 19, nr. 143 (650 gram): Formgruppe I, Form B. Bij één bijl is nog een fragment van de houten steel bewaard.

¹² W. HÜBENER, 1980, 121, Abb. 24, nr. 210 (360 gram): Form F en K. BÖHNER, 1958, pl. 33, 4 & 5.

¹³ V.I. EIVISON, 1963, 58-59, fig. 40 — F. STEIN, 1967, fig. 2, nr. 4 en A. MATTHIJS, 1975, fig. 2, nr. 2 (graf 2, Emelgem).

¹⁴ Tevergeefs hebben wij gepoogd van deze gesp een röntgenfoto te bekomen.

¹⁵ H. ROOSENS, 1978, 27-28.

¹⁶ A. DE LOË, 1909, 76.

¹⁷ A. DE LOË, 1939, 93-94: « Collier composé de petites perles rondes en pâte vitreuse et en pâte céramique jaunes, bleues, rouges, blanches accompagnant une perle plus grosse oblongue de couleur verte et une autre en forme de tube. Plusieurs de ces perles sont

spoor weer te vinden is⁽¹⁸⁾! Alhoewel de gegevens over het grafveld van Muizen uiterst beperkt en niet meer te controleren zijn, is het duidelijk dat er zowel ouder als jonger materiaal aanwezig is, dat wijst op zowel manne- als vrouwegraven. De productiecentra van het aardewerk zijn onbekend, evenals de datering ervan die eveneens problematisch is. In afwachting van de publikatie van talrijke in de 19de eeuw opgegraven of beter gezegd „vernieldes” grafvelden, blijft K. Böhners' werk nog steeds het standaardwerk naar waar gerefereerd moet worden. Een meer verfijnde kronologie dringt zich evenwel op.

4. Kataloog van het aardewerk

- Potje met bandvormige rand, slanke buik en licht gewelfde basis; afgeplat oortje. Verbrande grofkorrelige hard gebakken klei. (H.: 13,5 cm; diam. r.: 6,5 cm; diam. b.: 5,8 cm. — Fig. 1, 1).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 4, 9 (type D 2-5).
- Bikonische pot met uitspringende kraagrand. Grijszwarte klei en geëffend oppervlak. Op de schouder vier niet al te goed afgedrukte rolstempels met visgraatmotief. (H.: 14 cm; diam. r.: 13,7 cm; diam. b.: 7 cm. — Fig. 1, 2).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 1, 16 (type B 1b) en Taf. 2, 8 (type B 3b). — A. DIERKENS, 1981, pl. III, 38.
- Bikonisch potje met beige kern en grijs tot zwart oppervlak. Op de schouder vijf dubbele rolstempels met vierkantjes. (H.: 9,7 cm; diam. r. 6,5 cm; diam. b.: 3,5 cm. — Fig. 1, 3).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 2, 5 (type B 3b).
- Bikonische pot met uitspringende kraagrand. Grijszwarte klei en geëffend oppervlak. Op de schouder vijf rolstempels met rechthoekjes waarin schuine streepjes. (H.: 13,2 cm; diam. r.: 9,8 cm; diam. b.: 5 cm. — Fig. 1, 4).
A. DIERKENS, 1981, pl. II, 20.
- Bikonische pot met uitspringende kraagrand, Grijszwarte klei en geëffend oppervlak. Op de schouder golvende lijntjes. (H.: 10,3 cm; diam. r.: 12 cm; diam. b.: 6 cm. — Fig. 1, 5).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 1, 11 (type B 1a).
- Bikonische pot met sterk geribde schouder in grijze klei. (H.: 11 cm; diam. r.: 11,2 cm; diam. b.: 6 cm. — Fig. 1, 6).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 1, 14 (type B 1b). — J. DE MEULEMEESTER, 1974, fig. 50, 3. — A. DIERKENS, 1981, pl. II, 23-24.

émaillées»; de Loë spreekt in hetzelfde verslag van « boutons d'ornement en bronze en forme de pyramide » en van « clous décoratifs en bronze ciselé. La gravure représente des serpents enroulés ayant la gueule ouverte ». In de Loë's verslag van 1909, vernemen wij dat deze « boutons d'ornement » tot een scramasax-schede behoorden (p. 76).

¹⁸ A. DE LOË, 1909, 76: diam. 1,4 cm.

- Bikonische pot in grijszwarte klei met geëffend oppervlak. Op de schouder twintig ingestempelde rechthoeken waarin vier rijen vierkantjes. (H. : 11,5 cm; diam. r. : 12 cm; diam. b. : 6,8 cm. — Fig. 1, 7).
M. VANDERHOEVEN, 1977, pl. X, 1. — A. DIERKENS, 1981, pl. I, 11.
- Bikonische pot in grijszwarte klei en geëffend oppervlak. Op de schouder vier rolstempels met driehoekjes. (H. : 14,6 cm; diam. r. : 14,5 cm; diam. b. : 8 cm. — Fig. 1, 8).
- Snavelkan met brede sneb en afgeplat oor in grijze korrelige klei. (H. : 21,6 cm; diam. b. : 8 cm. — Fig. 1, 9).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 4, 3 (type D 3). — H. ROOSENS, 1978, graf 66. — A. DIERKENS, 1981, pl. IV, 56.
- Bikonische pot met geribde schouder in matte rode klei met fijne verschraling. (H. : 10,6 cm; diam. r. : 8,5 cm; diam. b. : 4,5 cm. — Fig. 1, 10).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 2, 6 (type B 'b) — J. DE MEULEMEESTER, 1974, fig. 51, 11.
- Potje met zware geprofileerde rand en platte basis. Grofkorrelige hard gebakken klei. (H. : 10,2 cm; diam. r. : 12,4 cm; diam. b. : 6 cm. — Fig. 2, 11).
K. BÖHNER, 1958, Taf. 5, 9 (type D 6a-13).
- Eivormige pot met omgeslagen rand, geribde wand en licht gewelfde basis. Grofkorrelige gele tot roze klei waarin baksteengruis als verschraling. (H. : 14,4 cm; diam. r. : 12,6 cm; diam. b. : 8,5 cm. — Fig. 2, 12).
A. VAN DOORSELAER, 1958, pl. I, 3 en pl. V, 7 en 8.
- Pot met brede uitstaande kraagrand en licht gewelfde basis. Verbrande grofkorrelige bleek grijze hard gebakken klei. (H. : 12,5 cm; diam. r. : 13,7 cm; diam. b. : 8,6 cm. — Fig. 2, 13).
A. VAN DOORSELAER, 1958, pl. IV, 13.
- Potje met brede uitstaande rand en licht gewelfde basis. Grofkorrelige verschraalde klei en roos oppervlak. (H. 9,2 cm; diam. r. : 8,7 cm; diam. b. : 4,6 cm. — Fig. 2, 14).
K. BÖHNER, 1958 (type D 6a-13).
- Potje met brede uitstaande rand en platte basis. Verbrande grofkorrelige verschraalde klei en roosbruin oppervlak. (H. : 11 cm; diam. r. : 12,2 cm; diam. b. : 5,4 cm. — Fig. 2, 15).
A. VAN DOORSELAER, 1958, p. 50 en fig. 22. — K. BÖHNER, 1958, Taf. 5, 10 (type D 6a-13).

BIBLIOGRAFIE

- K. BÖHNER, 1958, *Die Fränkischen Altertümer des Trierer Landes*, Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, B, Berlin.
- A. DE LOË, 1909, Découverte d'un « trésor » à Muysen (Province de Brabant), *Bull. Mus. Roy. Art. Hist.* 2, 74-76.

- A. DE LOË, 1939, *Belgique Ancienne. Catalogue descriptif et raisonné. IV. La période franque*, Bruxelles.
- J. DE MEULEMEESTER, 1974, *De verzamelingen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas in het museum te Sint-Niklaas (van de Bronstijd tot de Merovingische tijd)*, *Oudh. Repertoria*, B, VIII, Brussel.
- M. DESITTERE, 1963, *Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in Brabant (vanaf de bronstijd tot aan de Noormannen)*, *Oudh. Repertoria* A, III, Brussel.
- V.I. EIVSON, 1963, Sugar-loaf shield bosses. *The Antiq. Journ.* 43, 58-59.
- N. FRAENKEL-SCHOORL, 1978, Carolingian jewellery with plant ornament, *Ber. R.O.B.* 28 (1981) 349-350.
- W. HÜBENER, 1972, Gleichartige Bügelfibeln der Merovingerzeit in Westeuropa, *Madriider Mitt.* 13, 1972, 211-269.
- W. HÜBENER, 1980, Eine Studie zu den Beilwaffen der Merovingerzeit, *Zeitschr. Arch. Mittelalters* 8, 65-127.
- A. MATTHIJS, 1975, *Middeleeuwse verzamelingen van het Gruuthuse-museum (Brugge)*, *Oudh. Repertoria*, B, X, Brussel.
- J. MERTENS, 1950, De oudheidkundige opgravingen in de St. Lambertuskerk te Muizen (Brab.), *Bull. Kon. Comm. Mon. Landsch.* 2, 115-195.
- H. ROOSENS, 1949, De karolingische muntschat van Muizen. Zijn geschiedkundige betekenis voor het Mechelse, *Mechelse Bijdragen* 11, 51-58.
- H. ROOSENS, 1950, Trouvaille de monnaies carolingiennes à Muizen-lez-Malines (1906), *Revue Belge Numism.* XCVI, 203-208.
- H. ROOSENS, 1978, *Het merovingisch grafveld van Rosmeer. II.* *Arch. Belg.* 204.
- F. STEIN, *Adelsgräber des achsten Jahrhunderts in Deutschland*, Berlin.
- ST. VANDENBERGHE, 1982, Een gallo-romeinse waterput te Muizen bij Mechelen, in *Conspectus MCMLXXI*, *Arch. Belg.* 247, 75-78.
- M. VANDERHOEVEN, 1977, Een merovingisch grafveld te Engelsmanshoven, *Arch. Belg.* 194.
- A. VAN DOORSELAER, 1958, De merovingische begraafplaats te Sint-Gillis-bij-Dendermonde, Dendermonde, *Arch. Belg.* 41.